

میراث شهاب

نشریه کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره)
- کنخنہ جهانی مخطوطات اسلامی -

نشانی: قم، خیابان آیت الله العظمی مرعشی نجفی <small>علیه السلام</small> شناسه پستی: ۳۷۱۵۷۹۹۴۷۳ نمبر: ۰۲۵-۳۷۷۴۳۶۳۷ تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۳۸۲۶۴، ۳۷۷۴۱۹۷۰ WWW.Shahab-news.com <i>E-mail: mirase_shahab@yahoo.com</i>	صاحب امتیاز و مدیر مسئول: دکتر سید محمود مرعشی نجفی ویراستار و سردبیر: ابوالفضل حافظیان بابلی صفحه آرایی: علی اصغر کاظمی وشنو ناظر چاپ: علی حاجی باقریان
---	---

میراث شهاب نشریه تخصصی کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی <small>علیه السلام</small> در زمینه مباحث کتاب‌شناسی و نسخه‌پژوهی است، شامل:
• تصحیح رساله‌های خطی کتابخانه • معزّفی نسخه‌های خطی کتابخانه • معزّفی کتاب‌های چاپی نفیس کتابخانه
• معزّفی انتشارات کتابخانه • مقالات ویژه قم پژوهی • گزارش سفرهای علمی محققان کتابخانه
• مقالات ویژه کتاب‌پژوهی و نویسنده • مقالات ویژه کتاب‌بداری و کتاب‌شناسی
• هرگونه امداده از مطالعه میراث شهاب منوط به ذکر مأخذ است. • مسئولیت مطالعه هر مقاله به عهده نویسنده آن است. • میراث شهاب در ویرایش مقالات آزاد است. • میراث شهاب در پایان هر فصل منتشر می‌شود.

ماده تاریخ دو تعمیر حرم عسکریین

در سال ۱۱۰۹ هـ و در حدود سال ۱۲۰۰ هـ

به کوشش: حسین واثقی

مقدمه

در مسیر جستجو برای گردآوری مواد جهت موسوعه (ذخائر الحرمین الشریفین) گاهی به مطالبی برمی خورم که ربطی به آن موضوع ندارد، اما علاقه مذهبی و اعتقادی نمی‌گذارد به آسانی بگذرم و آن‌ها را نادیده بگیرم، زیرا جدید و جذاب هستند. از آن نویافته‌ها، ماده تاریخ‌هایی است درباره آبادانی حرم مطهر امام علی النقی و امام حسن عسکری در سامرا، در دور زمان مختلف؛ اولین مورد به سال ۱۱۰۹، و دومین آن به حدود سال ۱۲۰۰ هـ برمی گردد.

مورد اول سال ۱۱۰۹

سلطان حسین صفوی (حکومت ۱۱۰۵- ۱۱۳۵ هـ) آخرین پادشاه سلسله صفوی. گذشته از نقاط ضعف او در حکومداری که منجر به مرگ او و انقراض صفویه شد. خدمات شایانی به مرقد های معصومین علیهم السلام انجام داد و متصدی این گونه خدمات، محمود جبّه دارباشی از رجال دربار او بود.

یکی از این دست خدمات، نصب صندوق و ضریح بر روی قبر امام هادی و امام عسکری در سال ۱۱۰۹ هـ به امر همان سلطان و به مباشرت همان محمود جبّه دارباشی بوده است.

در صفحات ۲۴۵- ۲۴۶، از نسخه خطی شماره ۱۶۳۶۲ کتابخانه آستان مقدس امام رضا علیهم السلام، که کل مجموعه متعلق به آقا جمال خوانساری فرزند آقا حسین خوانساری از علمای مشهور دوره صفویه است اشعار عربی و فارسی زیر درباره (تاریخ صندوق منور عسکریین علیهم السلام که حسب الأمر الأعلى گفته شده) آمده است و چنین به نظر می رسد که از منشآت آقا جمال خوانساری باشد.
در قرائت این ایيات، ناهمواری ها و احياناً اغلاطی وجود دارد که امید است با یافتن نسخه ای دیگر به ارائه متى صحیح ازان دست یابیم. آنچه در این مقاله ارائه می شود گرچه از جنبه ادبی و شعری قوی نیست اما به جهت تاریخی حائز اهمیت است و همین سبب اهتمام ما به این ایيات بوده است.

(قدّوعی صندوق سرالله تجلی المصطفی = ۱۱۰۹)

حَبَّذَا مِشْكَاهُ تُورِجَاءَ فِي تَارِيخِهِ

تالی القرآن سرالله نبی راس الهدی

يَا لَهُ مِنْ لَوْحٍ مَحْفُوظٍ تَجْلَى حَاوِيًّا

قد طفی فوق محیط النور سرّ من رأى

سُرَّعَيْنِ قد رأَتْ مِنْهُ حِبَابَانَ اسْبَا

خادم الدين القوييم گلب باب المرضى	وقَّ الباري هذا عبدة سلطان حسين
زاده الله العلی ما دامت السبع العلی	زاد من هذا السرير البشط في سلطانه
ماله في حب مولاه نظير في الورى	لم يزَلَ محمود آقا عبدة الْحُرُّ الذي
راجياً خيراً الجزاء عند أعلام الهدى	ساعياً في كُلِّ ما يعنده في إقامته

أيضاً:

أيَّالُهُ صُندوقٌ لِّولٰيٍ	تَبَّـ وَـمـنـ زـلـاـ فـوـقـ السـماـكـينـ
يَرَاهُ كُلُّ صَادِعَيْنَ فِي ضِـ	يُـرـؤـيـ مـنـ تـوـخـاـهـ مـنـ الـغـفـينـ
تَحْرِي عَبْدَهُ سُـلـطـانـ حـسـيـنـ	لـإـسـتـتـمامـهـ جـدـالـهـ زـيـنـ
بـهـذـاـ الـجـدـ جـدـ بـسـطـ مـلـكـهـ	وـكـرـنـصـرـهـ كـرـالـجـدـيـدـيـنـ
فـآـيـةـ مـلـكـهـ الصـنـدـوقـ أـضـحـيـ	لـتـابـوتـ السـكـيـنـةـ ثـانـيـ اـثـنـيـنـ
تـصـدـىـ عـبـدـهـ الـحـمـودـ فـعـلـاـ	وـقـيـ فـيـ كـلـ حـيـنـ آـفـةـ الـحـمـينـ
لـبـذـلـ السـعـيـ فـيـ الإـتـامـ أـبـدـىـ	صـنـدـوقـ عـزـيـةـ بـأـثـثـ مـنـ الـبـيـنـ
وـلـكـاتـمـ وـرـخـنـافـقلـاـ:	(تـبـدـىـ مـنـهـ عـيـنـ النـورـ كـالـعـيـنـ= 1109)

بارَكَ اللهُ تَعَالَى نَصَبَ ذَا الْعَرْشِ الَّذِي	جَاءَ فِي تَارِيخِهِ (مشكاة نور نازل) ^١
قَدَّ أَتَى مُسْتَمِسِكًا بِالْعُزُوهُ الْوُنْقِيَّ مَتَّى	جَاءَهُ مَنْ صَدَّقَ الْمَوْلَى بِصَدَقِي كَامِلٍ
إِنَّهُ نُورٌ عَلَى نُورٍ تَجَلَّى فِي الْوَرَى	تَسْتَضِيءُ مِنْهُ فِي الْأَطْرَافِ عَيْنُ الْعَاقِلِ

أيَّدَ المُولى هذَا عَبْدَهُ سُلَطَانُ حُسْنِي	كُلْبٌ بَابِ الْمَرْتَضِي شِبْلٌ لِهَرْبَرِ الصَّالِبِ
زَادَ مِنْ هَذَا الْعَرِيشِ رُفْعَةً فِي مَلْكِهِ	خَلِدَتْ أَيَّامُهُ مَوْضِعَهُ بِالْأَجْلِ
إِنْ جُبَادَارِبَاشِي عَبْدَهُ الْحَرَّالِذِي	كَانَ فِي إِقْلَامِهِ يَشْعُى بِوْجِهِ كَامِلٍ
كَاسِمِهِ لَا زَالَ مُحَمَّدُ الْأَفَاعِيلُ وَقَدْ	حُصِّلَتْ أَمَالُهُ فِي الْأَجْلِ وَالْعَاجِلِ

أيضاً به جهت ضريح مقدس

این صندوق مقدس نورفشنان	ایضاً:
تاریخش رازهاتفی جستم گفت:	ایضاً:
آین صندوق سکینه رب ودود	ایضاً:
تاریخش رازهاتفی جستم گفت:	ایضاً:
این فیض باز صندوق کر چشم بد بود دور	لفظی که معنی آن سرتخد است باشد
در چشم اهل بینش این عرش کبریایی	بالای کعبه باشد جایش چو بیت معمور
تاریخ آن چو جستم از بر عقل گفتا:	(داده بدیده جلوه سر لوح سوره نور) ^۲
چو این ضریح مقدس بنای فیض قرین	ایضاً:
برای مصرع تاریخ نصب آن جمال گفت:	تمام گشت به توفیق کردگار مجید
(یا بجمع بحرین رحمت جاوید) ^۳	(یا بجمع بحرین رحمت جاوید)

بعده

۱. جمله (تابوت سکینه جلوه ها باز غود) به حساب جمل مساوی ۱۱۱۴ می شود.

۲. جمله (داده بدیده جلوه سر لوح سوره نور) به حساب جمل مساوی ۹۱۴ می شود.

۳. جمله (یا بجمع بحرین رحمت جاوید) به حساب جمل مساوی ۱۱۰ می باشد.

توجه: اختلافاتی که در ماده تاریخ ها همچون ۱۱۰۵، ۱۱۱۴، ۱۱۱۰، ۱۱۰۹، ۱۱۰۷، مشاهده می شود اگر خواهیم آنها را غلط بشماریم به این گونه توجیه پذیراست که بگوئیم از هنگام مشاوره و تصمیم بر ساخت و زمانی که صرف ساخت آن در ایران، و سپس حمل آن به سامرا با امکانات آن روزگار و نصب آن می شود، زمان قابل توجهی را می طلبد، و این اختلاف در ماده تاریخ ها به حسب مراحل انجام چنین کار وقت گیری است. لیکن سال ۹۱۴ توجیه نپذیر است.

مورد دوم در حدود سال ۱۲۰۰ هق

احمد خان دُنبلی خوئی حاکم نیکوکار خوی و مقتول در سال ۱۲۰۰ هچند سال قبل از وفات خود تصمیم می‌گیرد عمارت مشهد عسکریّین علیهم السلام را تجدید کند و متصدّی و مبادر آن پروژه بزرگ، عالم جامع میرزا محمد مستوفی المالک (د ۱۲۲۳ هق) بوده است. البته آن عمارت وسیع و عظیم در حیات او پایان نمی‌پذیرد بلکه حسینقلی خان فرزند احمد خان با اعتقادی راسخ و همتی بلند و صرف اموال فراوان آن توسعه و بازسازی را ادامه می‌دهد و تکمیل می‌کند. در کتاب‌های تاریخ سامرا تألیف شیخ ذیبح اللہ محلاتی، وتحفۃ العالٰم تألیف عبد اللطیف شوشتري، ومرأة الشرق (ج ۱ ص ۹۰-۹۱) تألیف صدر الإسلام خوئی و دیگر کتابها از این بازسازی یاد شده است و به مناسبت همین عمارت و تجدید بنا، در مرأة الشرق، ج ۲، ص ۱۳۸۸-۱۳۸۹ قصيدة عربی دیگری در ۱۸ بیت چاپ شده با این

مطلع:

أَلَا إِنَّ هَذَا مَشْهُدٌ قَدْ سَمَاعْلَا
فَسَامَى السَّمَا فَخَرَأْبَنْ فِيهِ قَدْ حَلَّا

و بیت آخر که در مصراج آخر ماده تاریخ درج شده چنین است:

فَقَلْتُ وَقَدْ تَمَّ الْبَنَاءُ مُؤَرَّخًا:
(سماء علا فاقث على الفلك الأعلى = ۱۱۹۷)

و محل تردید است که آیا این قصیده از سید احمد هاتف اصفهانی است، و یا آنچنانکه محقق فاضل آقای صدرایی در پاورقی ص ۹۳ یادآوری کرده‌اند قصیده مذکور از آن سید احمد عطار کاظمینی است. که بررسی آن فرصتی دیگر می‌طلبد.
اکنون از قصیده‌ای سخن می‌گوئیم که در نسخه خطی شماره (۱۳۷۱۵) کتابخانه مجلس شورای اسلامی که حاوی دیوان حاج عبدالنبی بغدادی و به

مناسبت فوق درج شده است که عین آن قصیده با دو سطري که به عنوان مقدمه ذكر شده تقديم می شود. مصراع آخر قصیده که ماده تاريخ آن بناست چنین است: (إِخْلَعْنَ نَعْلَكَ فِي الْوَادِ الْمُقَدَّسِ) که به حساب جمل مساوی ۱۲۸۸ است و اين نادرست می غاید. اميد می رود با پيداشدن نسخه اي ديگر به وجه صحيح اين ماده تاريخ دست يابيم:

هذا تاريخ من كلام حاج عبدالنبي البغدادي أيده الله تعالى لبناء أحمد خان الخوي لتجديد مشهد العسکريين، على مشرفها ما لا يُحصى من التحيات والصلوات والتسليمات الزاكيات.

أَرْقَتْ ^١ مُفْتَاقَةً وَاللَّيلُ عَنْعَنْ ^٢	وَرَعِيلُ ^٣ الشَّوْقِ فِي الْأَخْشَاءِ عَرَسْ
تَرَامَى كُلْمَاعَنَ هَا	غَامِضُ الْبَرْزِقِ أَوِ الصَّبْحُ تَنَفَّسْ
وَتَرَى الْقَوْمَ سُكَارِي فَوَّهَا	مِنْ عِقَارِ الشَّوْقِ لَا لَخْمَرِ الْمُذَنَّسْ
كَلْمَاحَنَتْ غَرَاماً شَبَلَتْ	مَقْلُ الْأَجْفَانَ كَاتِبِ الْمَكَلَنْ
تَسْحِي حَضَرَةُ قُدْسٍ أَضْبَحَتْ	لِكِتَابِ اللَّهِ وَالتَّأْوِيلِ مَذَرَنْ
حَضَرَةً حَلَّا بِهَا سِبْطَاهُدَى	طَابَ مِنْهَا مَبْتَزُ زَاكِ وَمَغْرَنْ
نِلْتِ سَامِرَاءَ فَخَرَأْ بِهَا	فَلَعْمَرِي بِهَا أَضْبَحَتْ مَقْدَسْ

١. أى: تحركت الناقة.
٢. أى: دخل ظلامه.
٣. أى: عسکر.
٤. أى: نزل.
٥. أى: ظهر.

قلَدَ الْوَسِيْلَى أَجْيَادَ الرُّبَى

وَعَلَى قَبَرِيْكَ وَالقَائِمِ فِي

صَلَوَاتٌ وَتَحِيَّاتٌ بِهَا

قَلَثُ فِي عَلِيَاكِ لَمَآرِخُوا:

مِنْكِ عِقْدًا مِنْ نَفِيسِ الدَّرَانَفَسِ

شِرْعَةُ الْاِنْصَافِ وَالْمُلْكِ الْمُرْؤَسِ

يُضَيْحِي الْأَذْجَنُ فِي الْأَيَّامِ أَشْمَسِ

(إِخْلَعُنْ تَغْلَكَ فِي الْوَادِ الْمَقَدَّسِ)

